

tií“. Obdobně protikladný obraz, vystihující přírodní, historický i sociální ráz kraje, poskytuje putujícímu básníkovi i český jih, kde jeho pouť končí. Místo dalších krajinných scénérií a dějišť sociálních tragédií se náhle rodí básníkovy iluze jiných Čech, země dávnych obrů, jejichž stopy sledované básníkem s nadějí a opojnou radostí je snad možné nalézt i v současnosti, pod vším smutkem, bolestí, tupostí a zoufáním. A tak jako básníkovy vize historických Čech přerůstá až v symbol přírodní prasíly, rodící ještě dnes od věků nahromaděný vzdor, tak současně geograficky pojímané Čechy se přetvářejí v Čechy mytické, v zaslíbenou zemi, tichou Kanaán, na niž se slunce nejtepleji usmálo a v niž luhy rozpučely zelení nejvonnější: v zemi, jež je tepajícím srdcem Evropy. Teprve zde, v závěru básně se dostává plně ke slovu její ódický ráz, teprve zde široké výčty, nanášející stále nové vrstvy na básníkův obraz Čech, přecházejí v citové vyznání plné něhy, v němž geograficky i myticky pojímané Čechy se stávají symbolem „největšího božstva — Lidskosti“ a autorův citový vztah k nim nabývá až milostného odstínu v posledním oslovení: „Má láska!“.

Také druhá báseň sbírky *Na rozhraní* má vyznavačský ráz. V duchu prastarého symbolu W. Whitmana a po něm Vrchlického (strom života) básník apostrofuje strom národa. Svůj národ shledává Macek na dvojmí rozhraní: jednak na předělu mezi severem, „řší mlh a bojovných bohů“, a jihem, zemi „dobrého, smavého slunce“, k němuž má ovšem blíže, a jednak na předělu věků, mezi světem „člověka bez srdce, chorého dravce“ a světem vykoupěného nového, radostného člověka žijícího lásce a štěstí. Jeho místo vykoupěni je zde, ve středu Evropy, kde pod apostrofovaným stromem, v jehož koruně šumí „Evropy duše“, „našel sebe, našel i laskavou matku zemi“. Báseň má tentokrát od začátku do konce jednoznačný oslavný a zbožňující ráz; rysy až mysticky pojatého národního poslání svědčí o tom, že vznikala uprostřed vzníceného vlastenectví, za válečného dění, v němž se rozhodovalo i o budoucím osudu národa. Také tato báseň je napsána nerýmovaným volným veršem, stejnoměrnějším a tudíž i melodičtějším než *Mé Čechy*; rytmem i pravidelným střídáním dvojverší připomíná přízvukně pojatá antická metra, což jen podtrhuje její jednotný hymnický ráz.

Poslední skladba *Mému dítěti* obsahuje do deseti oddílů (obdoba biblického desatera) rozvedené rady otce synovi. S ostatními básněmi sbírky ji spojuje básníkovy vřelé národní citění, pojímající češství jako vyšší smysl života uskutečňovaný prací, a patos lidskosti, snaha vychovat ze syna hrdého, neutročícího jedinca, který zná cenu lidské i národní volnosti. Všemi básníkovými příkazy prolíná

pyšně, takřka aristokratické gesto vzdoru; jeho nositelem je ideální představa člověka, který poznal zocelující působení překonané bolesti, chová odpor k duchovnímu otroctví a hrdě nese svůj nedostížitelný ideál lidského bratrství budoucích svobodných lidí — sen o lidském ráji, jenž je na dosah jen těm, „kdo ráj srdce dřív si stvoří“. Nezotročující svobodomylnost pak vyzaduje básník i na ženě, která by zkrátila cestu jeho synovi. Báseň zaujme spíše osobitostí životního programu než vlastním básnickým projevem. Na rétorickém, didaxi prostoupeném pravidelném verši je znát vzor J. Vrchlického a zvláště Sv. Čecha; zapůsobily tu také — spolu s doznívajícím symbolismem — neorenesanční snahy z přelomu století, jak je známe ze statí Šaldových a z básnických projevů Neumannových. Projevují se vzrušenými apoteózami života, kterému vzdělaný básník, knihomil a vášnivý čtenář, manifestačně dává přednost před literaturou, neboť „knihy samy ničím nejsou, život v nich se musí tajit“.

Antonín Macek nepatřil k autorům, kteří se soustavně věnují poezii. Jeho verše, stejně jako ostatní literární práce, vznikaly jako doprovod aktivity kultivovaného revolucionáře a žurnalisty ve službách dělnického hnutí. Netvořily těžiště autorovy činnosti, byť jejich žánrová rozloha je velice široká (politické, sociálně kritické a satirické verše ve službách dne, básně opojení přírodou i moderní technikou, intimní verše milostné i sloky filozofického rozjímání a náboženských meditací). A přece i tak nastaly chvíle, kdy Macekova tvorba plodně zasáhla do vývoje české poezie a došla i širokého čtenářského ohlasu. Především to platí o básnické skladbě *Mé Čechy*, která svým vrocím vlastenectvím předjela válečnou poezii Sovovu, Tomanovu, i Dykovu (*Zpěvy domova*, *MĚSÍCE*, *ANEBO*) a bezprostředně ovlivnila zmíněnou skladbu O. Theera.

zp

Měsíce - Karel Toman

1918

Cyklos dvanácti básní, z nich každá je věnována jednomu měsíci v roce, působí zcela jednotným dojmem, třebaže jsou v něm zahrnuty básně různých žánrů a témat. Přírodní lyrika v živých postřezích zachycuje rozechvívající působení české krajiny na vnímavého svědka v rozhodujících okamžicích proměny ročních dob (*Březen*). Setkáme se tu však i s příležitostnou básní inspirovanou

národně významným výročí (Červenec věnovaný památce Mistra Jana Husi; příznačně se tu proti romantice soudobých výkladů obětí na hranici staví nenápadný, stálý plamen vřelosti, víry a reálných činů). Podnětem jiné básně byl proletářský svátek pojatý jako nový, aktivní článek národní tradice, kterou dělnický zápas o spravedlnost rozvíjí a oživuje svým snem o budoucnosti (*Květen*). Dále jsou v Měsících intimní verše zapadající do souvislosti Tomanovy současné poezie rodinné, i ty ovšem časově a politicky aktualizované prostřednictvím tématu dítěte, symbolu budoucnosti (*Červen*). Jádrem a nejosobitější přínos cyklu představují motivy venkovských činností, rolnické práce a tradičních svátků, jak je přináší koloběh roku (*Srpen, Září* aj.). Prosté, všední pracovní úkony jsou stylizovány s monumentální typičností, takže se stávají znaky tvořivého, mravně příkladného života lidu, a také těch stránek národní situace v osudových letech sociálních přelomů, které ukazují k perspektivám spravedlivějšího uspořádání světa. — Smyslem volby základního kompozičního principu, kalendáře, je vyjádření toho, co trvá v proměnách a proměňuje se v trvalém. K nezdolnému národnímu bytí, které je podstatnější a hlouběji vkořeněno v zákonitostech světa než dočasný ničivý „karneval“ světové války, poukazují obrazy venkovského života a přírody nejen jako symboly: jsou zároveň — podle básníkovy přesvědčení — tohoto bytí nejzákladnější a hodnotově nejvyšší součástí. Všechny tyto motivy proniká prožitek kolektivní naděje, která je nejen spontánním pocitem, ale podmínkou spoluúčasti na národním životě, příkazem mravním. V této společné, stmelující naději vidí Toman základní mentální oporu demokratické národní jednoty, založené na nejširších vrstvách lidových, jako záruky trvání, dalšího rozvoje a samostatnosti českého národa. Má tedy etika v Měsících i časově politický aspekt. Tomanovy verše nabádaly k společnému postupu, chtěly roznítit kolektivní hlad po spravedlnosti a schopnost sebeobětování.

Dvanáct krátkých básní Měsíců je jakousi zhuštěnou encyklopedií, zachycením zmenšeného univerza života v jednom časovém cyklu jeho existence — jak už to odedávna bývalo v znakových systémech spjatých s kalendářem a jak se to ideálně vtělilo např. do Mánésova orloje nebo Alšova Špalíčku. Do této univerzalistické představy usiluje Toman vpravit i vědomí o sociální krizidě; je to snazší o to, že chudoba se mu jeví v poetickém osvětlení z předválečné tvorby jako „rod opuštěných“, bezbranných tuláků. Kdysi jeden z nich, Toman se s jejich osudově daným pokořením vyrovnává soucitem, výzvou k dobrotě lidského srdce. Zároveň intenzivně cítí, že nejen chudí potřebují národní společenství, ale také že v tomto společenství mají chudí svou důležitou úlohu, neboť právě

oni jsou nejvlastnějšími nositeli oné věčné naděje a obnovy, podněcovateli blahodárných změn — tedy hodnot, v nichž Toman nalézá střed a osu národního bytí. Proto chudí poutnickové nesmějí být od držitelů pevných obydlí ze společenství vylučováni, zaslouží si hmotnou pomoc i dobré slovo (*Leden, Prosinec*). Chudí jsou spjati s nehlubším zákonem bytí, a to je zákon rozvoje a růstu; víře v budoucnost dává život za pravdu i tam, kde je vystavena nepřiznívaným dočasným poměrům nebo kde se dostává do rozporu se zdánlivou pevností zkostnatělých tradic (motiv starců a jejich pranostik v *Dubnu*).

Zdánlivě jednoduché básně Měsíců s jambickými verši nestejněho rozsahu a s nepravidelně a zřídka se vyskytujícími rýmy představují ve skutečnosti složitou strukturu. Vlastní básníkovy výpovědi je prostoupena citacemi a parafrázemi široce známých a užívaných slovesných útvarů jako je dělnická píseň, koleda, chorál *Svatý Václave*, lidová úsloví apod. Ve své tradičnosti se tyto narážky stávají nositeli významu „my“, „naše“, významu, který je spjat s potřebou vytyčit citové hranice domova jako něčeho odolného, uzavřeného, vzdorujícího vnějšímu ohrožení. Tato mnohohlasost dává cyklu nepatetických veršů charakter velké poezie kolektivní. Metodu výběru a přesného pojmenování význačných předmětných detailů, a zejména gest (jako je stírání potu z tváře, pohazení koně po šiji apod.) nabývajících symbolické platnosti si připravoval Toman už v předchozí sbírce *SLUNEČNÍ HODINY* (1913).

Měsíce patří k vlastenecké poezii z let první světové války (Sovovy *Zpěvy domova*, Dykova *Válečná tetralogie*, *MĚ ČECHY A. Macka* a stejnojmenná báseň Theerova aj.). V této vzrušené době Toman vstoupil do veřejného dění i jako signatář Manifestu spisovatelů z r. 1917 a jako publicista. Souběžně s Měsícem dokončil sbírku *Verše rodinné a jiné* (v jejím rámci publikoval poprvé i některé básně z Měsíců); po nich pokračoval Toman *Hlasem ticha* (1923), který kriticky reaguje vedle války už i na světové dění poválečné včetně ruské revoluce.

Ani když opadla vlna nadšeného ohlasu v době vydání sbírky, nevymizely Měsíce nikdy z živého povědomí čtenářů. Byly přijímány už stranou svých časových podnětů, především jako soubor intenzivních a jímavých obrazů českého venkovského života; *Září* se stalo nejoblíbenější Tomanovou básní vůbec. Cyklus byl vysoce hodnocen i předními českými kritiky; F. X. Šalda proti idylické interpretaci poukazoval na to, že i pozdní Toman si uchovává mnoho z dramatismu své lyriky předválečné. Brzy po vydání Měsíců navázali na Tomana básníci Hora a Hořejší.